

JAZZ, BLUES A ROCK-AND-ROLL V AMERICKÉ POP-MUSIC 20. STOLETÍ*

VLADIMÍR SPOUSTA

Jazzová hudba

Hudba jazzového okruhu je historicky nejmladší odnoží nonartificiální hudby. Vznikla složitým procesem synkrezí a syntéz, především s afroamerickým hudebním folklorem. Své prostředky rozšířila i o různé nové modální útvary inspirované mnohdy exotickými lidovými hudebními kulturami latinskoamerickými a asijskými. Stala se tak sociálně i umělecky plodnou a významnou inspirátorkou hudby 20. století, a to jak směrem k nonartificiální hudbě, tak i vůči hudbě artificiální, jejíž produkci výrazně a významně obohatila. Téměř bez výjimky se vyvíjela ve stálém kontaktu s tonalitou. Když pak začala usilovat o překročení konvencemi zažitě terciové výstavby akordů, podařilo se jí obohatit harmonické výrazivo technikou zahuštěných (a dále zahušťovaných) akordů.

Kořeny jazzu je nutno hledat v afrických hudebních tradicích, spojených s evropským lidovým a klasickým stylem. Příznačné pro tento styl je **synkopické aranžmá**, které tvoří základ harmonické a sólové improvizace. Vyvinul se na přelomu 19. a 20. století v Severní Americe v *New Orleansu*, v přístavním městě USA na řece Mississippi, kde ho hrály pochodové kapely a taneční skupiny. Jako druh populární hudby je směsicí afroamerické lidové hudby a evropské taneční a pochodové hudby. Od ostatní populární hudby se liší důrazem na improvizaci a tím, že se harmonicky pohybuje v dur-mollové tonalitě převážně čtyř a pěti zvuků.

Jazz zaujímá v oblasti neartificiální hudby zvláštní postavení nejen pro nejvyšší koncentraci svých specifických prvků, ale také pro největší míru relativní samostatnosti a sílu ovlivňovat ostatní příbuzné hudební oblasti. Hudba jazzového okruhu se v současnosti stala nejrozšířenějším typem hudby: jazz expandoval v historicky velmi krátké době do celého světa a akceptován je prakticky celosvětově. Stal se fenoménem již nikoliv jen americkým, ale univerzálním, protože vstoupil i do mimoevropských hudebních kultur. Tato expanze úzce souvisí nejen se strukturálními a vyjadřovacími možnostmi jazzu, ale ve stejné

* Příspěvek je zkrácenou verzí části teoretického úvodu 3. dílu Hudebně-literárního slovníku: Skladatelé 20. století. První dva díly slovníkové trilogie – Hudebně-literární slovník: Světoví skladatelé a Čeští skladatelé – vydalo Nakladatelství Masarykovy univerzity již v roce 2011. Oba díly se v soutěži Slovník roku pořádané Jednotou tlumočnicků a překladatelů umístily v konkurenci 62 slovníků a encyklopedií na druhém místě. Třetí díl právě vyšel.

míře i s jeho napojením na moderní technické prostředky, výrobu a masová komunikační média. Zvláště pro mladou generaci posluchačů představoval ještě v polovině 20. století mnohdy jediný typ hudby, s níž byli v kontaktu a která byla schopna je oslovit. Historicky ji zosobňuje dlouhá řada jmen; připomeňme jen několik z nich: *Louis Armstrong* (1900–1971), *Duke Ellington* (1899–1974), *Charlie Parker* (1920–1955), *Miles Davis* (1926–1991), *Frank Sinatra* (1915–1998), *Ray Charles* (1930–2004), *Ella Fitzgeraldová* (1917–1996), *Jimmi Hendrix* (1942–1970), *Beatles*, *Janis Joplinová* (1943–1970), *Joan Baezová* (*1941), *George Gershwin* (1898–1937), *Kurt Weill* (1900–1950), *Leonard Bernstein* (1918–1990) ad.

Výsledkem vzájemné symbiózy obou hudebních sfér jsou desítky skladeb zrozených v intencích jejich idejí, které vzešly z tvůrčí dílny největších osobností světové hudební scény. Z nich by měli být jmenováni *Maurice Ravel* (1875–1937), *Igor Fjodorovič Stravinskij* (1882–1971), *Darius Milhaud* (1892–1974), *Paul Hindemith* (1895–1963), dále exponenti tzv. třetího proudu *Howard Brubeck* (1916–1993) a *Dave Brubeck* (*1920), *John Aaron Lewis* (1920–2001), *Gunther Schuller* (*1925), z českých a slovenských autorů *Jaroslav Křička* (1882–1969), *Bohuslav Martinů* (1890–1959), *Alexander Moyzes* (1906–1984), *Jaroslav Ježek* (1906–1942), *Jan Rychlík* (1916–1964), *Jan Frank Fischer* (1921–2006), *Miloslav Ištvan* (1928–1990) a *Pavel Blatný* (*1931).

Budeme-li hledat **klasifikační hledisko** pro okruh jazzové hudby, můžeme je vidět ve funkci, kterou tato hudba ve společnosti plní a jak se v ní projevuje. Podle tohoto kritéria pak lze vyčlenit minimálně pět kategorií, které figurují v povědomí odborné i laické veřejnosti jako

- *moderní taneční hudba*, jejíž taneční poslání zdůraznil v padesátých letech nástup rock-and-rollu;
- *muzikálová hudba* úzce spjatá s různými typy moderního hudebního divadla;
- *koncertantní hudba* manifestující snahy po autonomnosti: hudba, která má být poslouchána především pro své hodnoty, a proto žádá od svých posluchačů plné soustředění; k ní náleží nejenom jazz, ale i rock, folk, šanson a špičková produkce tzv. hlavního proudu moderní populární hudby, jako jsou kupříkladu koncerty *Karla Gotta* (*1939);
- *party sound*, recepčně nenáročný projev, který má – podobně jako *environmental music*¹ – „jen“ příjemně doladovat atmosféru společenského prostředí;
- *společenský zpěv*, který navazuje na hluboké tradice a potřeby kolektivní zpěvnosti.

¹ Rozsah pojmu *environmental music* je však širší: její funkci může plnit jakákoliv hudba (nejen hudba jazzového okruhu).

Ze všech prostředků charakterizujících jazzový okruh je nejnvýraznější specifická zvukovost jeho hudebního projevu. Jedním z určujících prostředků je sound, který představuje hlavní zdroj jejich estetického působení. **Sound** spolu s beatem, jejichž společný zdroj nalezneme v africké lidové hudbě, dávají jejich projevům příznačnou průkaznost umožňující jejich snadnou identifikovatelnost. Souvislé zvukové plochy vytvářené především skupinou bicích nástrojů, kontrabasovým pizzicatem a rytmicky exponovaným klavírem spolu s typickou témbrovostí hudby jazzového okruhu nabyly ve svém souhrnu takové inspirační síly, že ovlivnily řadu skladatelů artificiální hudby 20. století – např. **Igor Fjodoroviče Stravinského** (1882–1971) v jeho prvních třech kompozicích *Příběh vojáka*, *Ragtime* a *Piano-Rag-Music*. Důsledkem celého tohoto procesu ovlivňování a pronikání výrazových prostředků jazzu do artificiální hudby je také preferování žesťových a bicích nástrojů a jejich zvýšený podíl v dílech skladatelů, a to včetně různých typických instrumentálních efektů, jako jsou např. glissanda pozounů nebo trylků trubek a jejich zastřeného sordinovaného zvuku.

Hudbu 20. století ovládl zvukový záznam; v USA to byli skladatelé z „Tin Pan Alley“, broadwayské a filmové muzikály, big band swing a jazz. V době obou světových válek psal oblíbenou populární hudbu **Irving Berlin** (1888–1989). V prvních letech po 1. světové válce se ve všech oblastech evropské vážné hudby začaly objevovat prvky **ragtime** a populární hudby ovlivněné jazzem. Ze skladatelů komponujících v tomto stylu vynikli osobitostí a originalitou **I. F. Stravinskij**, **Paul Hindemith** (1895–1963), **George Gershwin** (1898–1937), **Kurt Weill** (1900–1950), **Ernst Křenek** (1900–1991) a **Leonard Bernstein** (1918–1990).

Jazz a etnická hudba pronikly v šedesátých letech do vážné hudby; uplatnily se různě: v nástrojích, v rytmice – **Olivier Messiaen** (1908–1992), v tóninách, formách, v melodii i ve způsobu hry a zpěvu. V roce 1899 ragtime *Maple Leaf Ragtime* amerického skladatele klasické a populární hudby **Scotta Joplina** (1868–1917), nekorunovaného „krále ragtime“, zvyšuje popularitu ragtime a inspiruje budoucí jazzové styly. Povzbudil své následovníky: například jazzového klavíristu, skladatele, zpěváka a vedoucího skupiny **Fatse Wallera** (1904–1943), mistra „stridu“ (*Ain't Misbehavin'*, singl z roku 1929), aby rozvíjel populární „kráčejší“ styl, a ovlivnil improvizace boogie-woogie **Alberta C. Ammonse** (1907–1949) i jiných skladatelů.

Ragtime² má původ ve městě Sedalia ve státě Missouri, kde působil jeho nejznámější skladatel a pianista **Scott Joplin**. *Dixieland* vnikl po roce 1900 ve městě New Orleans, v němž žili černí otroci z Afriky. Ti ho při migraci přenesli z jihu na sever do Chicaga, které se kolem roku 1920 stalo jeho centrem. V roce 1917 se originální **Dixieland Jazz Band** stává první bělošskou skupinou, která zpopularizuje nahrávky jazzu písní *Livery Jazz Blues*.

² Ragtime (angl., čti rektajm) – hudební styl jazzových nebo tanečních skladeb s ostře synkopovaným rytmem.

Souběžně se vzrůstající popularitou jazzu získávaly orchestry, které se chopily skladeb s náročným aranžmá, nové skladatele, jako byl například americký vedoucí jazzové skupiny **Duke Ellington** (1899–1974), který obohatil pop skladbami *Black and Tan Fantasy*, *Creole Love Call* (obě v roce 1927), *The Mooche* (1929) a *Mood Indigo* (1930), nebo americký mistr swingu, vedoucí osobnost skupiny a trombonista **Tommy Dorsey** (1905–1956), který přiblížil svými singly *I'll Never Smile Again* (z roku 1940) a *Opus No. 1* (1944) jazz bílému publiku. V roce 1940 se **Jimmy Dorsey** (1904–1957) a **Tommy Dorsey** ocitli na prvním místě tabulky Top 10 sestavené americkým časopisem *Billboard*. Ellington vystupoval v letech 1927–1931 v New Yorku v *Cotton Clubu*, kde se v roce 1938 objevuje i sestra **Rosetta Tharpová** s kapelou **Cab Calloway**.

Charakteristickým rysem **oldtime jazzu** té doby je kolektivní improvizace v repertoáru: pochody, ragtime a blues. Mezi nejznámější jeho představitele patří afroamerický (černošský) trumpetista, zpěvák a skladatel **Louis Armstrong** (1900–1971) a bílý trumpetista **Bix Biederbecke** (1903–1933). Na začátku třicátých let vznikl v Americe swing, který získal ve své době velkou popularitu. Příznačnými rysy swingu, potažmo big bandové hudby, je promyšlené aranžmá a rozšířená harmonie.

Po roce 1940 se objevuje pojem **modern jazz**. Obvykle se větví ve dva styly: hektický **bebop** s disonantními akordy a improvizacemi, se zmenšenými kvintami a synkopami se zrodil v New Yorku na *jam sessions*³ černých muzikantů. I když má americký původ, plného uznání se dočkal ve Velké Británii, Skandinávii a v Německu. Příznačné pro druhou odnož moderního jazzu – **cool jazzu** je „chlad“, střídme používání bicích nástrojů a synkop a strukturování improvizace. Kapely byly zvukově obohaceny díky hoboji, fagotu a lesnímu rohu. Jedna z nejznámějších skupin **Modern Jazz Quartett** existovala až do roku 1971.

Pro **free jazz** je příznačná volná tonalita (nebo atonalita), stylistická mnohotvárnost a improvizace. Vliv na něj měli afroameričtí muzikanti. Jméno má podle desky *Free Jazz* od **Ornette Coleman**a (*1930). **Fusion music** (nebo *jazz rock* či *electric jazz*) je směsicí jazzu a rockové hudby. Charakterizují jej rockové doprovody na bicí nástroje, elektrická kytara, keyboard a vynikající sólisté. Její vznik podnítilo hudební album **Milese Davise** (1926–1991) *Bitches Brew* z roku 1969.

Slovem **muzikál**⁴ (*musical play*) se označuje druh vokální populární hudby provozovaný na scéně, v němž převládají taneční pasáže a mluvené dialogy bez hudby. Jako *zábavné hudební divadlo* bylo vytvořeno integrací několika

³ Jam sessions – hra bez zkoušky.

⁴ Muzikál (angl. zkratkové slovo z *musical comedy*) – hudební komedie využívající tanečních rytmů; střídá sólové, sborové a taneční scény, náměty čerpá ze současnosti.

scénických forem: operetní, pantomimické, baletní a různých forem zábavné podívané (show) v New Yorku na počátku 20. století. Po stránce stylistické jsou v muzikálu patrný vlivy několika hudebních žánrů: jazzové a latinskoamerické hudby, rocku, ale i vážné hudby (především operety a opery). Hojně využívá tanečních rytmů a střídá sólové, sborové a taneční scény. Na jeho vzniku se obvykle podílejí kromě spisovatele a hudebního skladatele také textař a aranžér, kteří přejímají náměty nejčastěji ze současnosti, zvláště ty, které mají výrazný sociálně kritický podtext, ale i ze světové literatury nebo z pohádek a biblických příběhů. Z hlediska interpretačního se jedná o jeden z nejnáročnějších scénických útvarů, protože aktéři musejí zvládat tři umělecké profese: profesi herců, zpěváků i tanečníků (proto jsou vzděláváni na speciálních školách). Protože vyžaduje aranžmá⁵ náročné na pódiové a světelné efekty, kulisy a kostýmy, klade tím na své provozovatele i velké nároky ekonomické.

První moderní muzikál *Show Boat* (Loď komediantů) vznikl v roce 1927 v dílně **Jeroma Kerna** (1885–1945). Za hlavní představitele muzikálu jsou považováni americký dirigent a skladatel **Leonard Bernstein** (1918–1990), který na slova **Stephena Sondheim** (*1930) zkomponoval hudbu k muzikálu *West Side Story* (1957), a **Cole Albert Porter** (1891–1964),⁶ jehož písním zajistily mezinárodní popularitu broadwayské a hollywoodské muzikály. **Frederick Loewe** (1904–1988), rodák z Austrálie, vnesl do svých muzikálů *My Fair Lady* (z roku 1956) a *Gigi* (1958) duch Evropy.

Z hlediska vlivu je možné (s určitou mírou tolerance a zjednodušení) rozlišovat dva vývojové proudy muzikálu: jeden z nich je ovlivněn jazzem, například od **George Gershwin** (1898–1937) *Lady Be Good* z roku 1924, druhý operetní tradicí. Tak je tomu například v případě Gershwinovy opery z prostředí černošského folkloru *Porgy a Bess* (1935), komponované na slova jeho bratra **Iry Gershwin** (1896–1983), která dosáhla významu mezinárodní opery, nebo muzikálů *Oklahoma!* (1943), *South Pacific* (1949), *Král a já* (1951) a *The Sound of Music* (1959) neplodnějšího skladatele divadelní a filmové hudby **Richarda Rodgerse** (1902–1979).

V šedesátých letech 20. století se rodily muzikály, opery a hudební scénická díla, která byla ovlivněna rockem: například díla **Andrewa Lloyda Webbera** (*1948), avšak nejnámější jsou *Hair* (1967) od **Galt MacDermota** (*1928) a *Rocky Horror Picture Show* (1973) od **Richarda O'Briena** (*1942). Některé muzikály získaly značnou popularitu díky své zfilmované podobě. Koncem 20. století ztratil americký muzikál nadvládu na muzikálové scéně přičiněním úspěšných děl **Andrewa Lloyda Webbera**; zásluhu na tom mají jeho *Evita* (z roku 1978), *Cats* (1981) a zvláště pak *Fantom opery* (1986).

⁵ Aranžmá (z franc. *arranger* – upravovat) – uspořádání.

⁶ Cole Albert Porter: *Anything Goes* z roku 1934.

Blues

Blues bylo zpočátku polofolklorní hudbou amerických černochů. Stejně jako jazz má své pevné kořeny v západoafrické hudbě; i ta je spojena se spirituály a pracovními písněmi. Blues zpívali především potulní hudebníci, kteří vytvářeli v různých oblastech venkova svůj vlastní, osobitý styl. Koncem 19. století se blues začalo šířit z chudé oblasti kolem Mississippi a začalo ovlivňovat formování a vývoj jazzu i moderní populární hudby. První velkou hvězdnou zpěvačkou blues se stala **Bessie Smithová** (1894–1937); v letech 1923–1933 nahrála pro *Columbia Records* více než sto klasických písní. Velký počet tradičních – jako například *Saint Louis Blues*, *Beale Street Blues* nebo *Yellow Dog Blues* – vydal ve 20. a 30. letech pod svým jménem skladatel **W. C. Handy** (1873–1958), „otec blues“.

V roce 1925 se **Alan Lomax** (1915–2002) setkal ve vězení se zpěvákem blues a nahrál s ním jeho repertoár černošských lidových písní; byl to venkovský „vyvolávač“ blues a kytarista **Huddie William „Leadbelly“ Ledbetter** (1885–1949). Zanechal mnoho písní (z nich nejznámější je *Goodnight Irene*), které se staly bluesovou klasikou. Legendou country blues se stal zpěvák a kytarista **Robert Johnson** (1911–1938), autor písní *Love in Vain* (1936), *Terraplane Blues* a slavné *Cross Road Blues* (obě z roku 1937). Ačkoliv je zachováno pouze několik nahrávek, jeho způsob hry na kytaru a originální, nenapodobitelné písně výrazně ovlivnily řadu dalších muzikantů.

Hrubší chicagský styl blues pěstovaný hudebníky, jako byli **Howlin' Wolf** (1910–1976) a zpěvák a kytarista **Muddy Waters**⁷ (1913–1983), zatlačil po druhé světové válce country styl do pozadí. Zpěvákovi, kytaristovi a autorovi písní **B. B. Kingovi** (*1925), který zahájil svoji kariéru písní *Three O'Clock in the Morning*, se podařilo spojit elektrickou bluesovou kytaru s klasickými nahrávkami: například v písní *How Blue Can You Get?*, v chicagském blues *Live at the Regal* (1964) nebo *Blues is King* (1967). V roce 1937 **Mahalia Jacksonová** (1911–1972), americká zpěvačka gospelů *Move On Up A Little Higher* (z roku 1947) a *Black, Brown and Beige* (1958, s Dukem Ellingtonem), poprvé nahrála *God's Gonna Separate the Wheat*.

V průběhu 60. let si blues získalo oblibu i u publika bílé pleti. S předními populárními bluesovými zpěváky, jako byli kytarista **John Lee Hooker**⁸ (1917–2001), **B. B. King** (*1925), **Albert King** (1923–1992) a **Buddy Guy** (*1936), seznámili britskou veřejnost britský kytarista a zpěvák **Eric Clapton**⁹ (*1945),

⁷ Muddy Waters je autorem písní *Rollin' Stone* (1950), *Hoochie Coochie Man* (1953), *Mannish Boy* a *Got My Mojo Working* (1957).

⁸ John Lee Hooker se proslavil písněmi *Boogie Chillen* (1948), *Dimples* (1964) a *The Healer* (1989).

⁹ Eric Clapton je autorem písní *Layla* (1970), *Lay Down Sally* a *Slowhand* (obě z roku 1977).

angloamerická rocková skupina *Fleetwood Mac*¹⁰ a především britská rocková skupina *Rolling Stones*. Skupina, která reprezentovala rock „ulice“, vznikla v roce 1962. Jejímí členy jsou *Bill Wyman* (*1936), *Charlie Watts* (*1941), *Brian Jones* (1942–1969), kterého nahradil *Mick Taylor* (*1948) a později *Ronnie Wood* (*1947), *Mick Jagger* a *Keith Richards* (oba narozeni v roce 1943). Do povědomí široké rockové veřejnosti se zapsali svými singly *Satisfaction* (z roku 1965) a *Honky Tonk Women* (1969) a albem z roku 1983 *Undercover*. Jejich hudba byla založena na blues. *Eric Clapton* založil v roce 1966 první rockovou „superskupinu“ *Cream* a *Jimmy Page* (*1944) velice úspěšnou formaci *Led Zeppelin*; obě skupiny se zabývaly heavy metalem. Skupina *Who* nahrála první rockovou operu *Tommy*.

Trumpetista *Louis Armstrong* (1900–1971), známý jako *Satchmo*, začal jako devítiletý hrát v pochodových kapelách. Ve 20. letech v Chicagu doprovázel americkou zpěvačku blues *Bessie Smithovou* (1894–1937) – „císařovnu blues“ (album *St. Louis Blues*). Díky své vynikající hráčské přizpůsobivosti, mimořádným improvizacním schopnostem a jedinečnému zvuku a rozsahu nástroje se stal prvním a nejznámějším mezinárodně uznávaným jazzovým hráčem – velikanem. V roce 1926 představil v písni *Heebie Jeebies* hudební veřejnosti „skatové“ zpívání.

Pěveckým trojhvězďám té doby se právem staly *Billie Holidayová* (1915–1959), zpěvačka jazzu a blues vystupující jako *Lady Day*, kterou proslavily především singly *Strange Fruit* a *I Cover the Waterfront* (oba z roku 1949), *Ella Fitzgeraldová* (1917–1996), která získala popularitu písni *A Tisket a Taslet* (1938) a albem z roku 1950 *Gershwin Songbook*, a *Sarah Vaughanová* (1924–1990) se svým singlem *Broken Hearted Melody* (1959). Fitzgeraldová v letech 1935–1939 zpívala v kapele vedené *Chickem Webbem* (1905–1939).

Zpěvák country *Hank Williams* (1923–1953), autor písni (například *Move It On Over* z roku 1947), hrál v roce 1949 v *Grand Ole Opry* za bouřlivého ohlasu *Lovesick Blues* a v témže roce *Sidney Bechet* (1897–1959) znovu popularizoval tradiční jazz písni *Les Oignons*. Když ve 40. letech skladatelé pocítili, že jim striktně daná pravidla orchestrálního aranžmá omezují prostor pro alternativu a začala je nudit, odevzdávali se do náruče improvizace a rozvíjeli svoji tvorbu v jejím stylu. Tabuizované hudební regule prolomilo hnutí bopu, jehož spoluzakladatelem a vedoucí osobností byl jazzový hráč na altsaxofon a skladatel *Charlie Parker* (1920–1955), známý jako *Bird*, autor singlu *Koko* (1945) a spoluautor alba *Quintet of the Year* (z roku 1953). Volný výraz tohoto hnutí podporoval i jeho spoluzakladatel a vedoucí skupiny *Dizzy Gillespie* (1917–1993), jazzový trumpetista a autor písni *Groovin' High* (z roku 1945) a *Night in Tunisia* (1946), s nímž hrál Ch. Parker v torontské *Massey Hall*.

¹⁰ Skupina Fleetwood Mac s Peterem Greenem (* 1946) vznikla v roce 1967; pozornost upoutala v roce 1968 singlem *Albatross*.

50. a 60. léta 20. století vynesla na vrchol popularity instrumentalisty, kteří zaujali své posluchače jemným, celistvým jazzem:

- **Gerry Gerald Joseph Mulligan** (1927–1996) tvoří **Quartet**, který představil západnímu americkému pobřeží **cool jazz**;
- tenorsaxofonista **Stan Getz** (1927–1991) se proslavil díky albům *Focus* (1961) a *Gold* (1977);
- jazzový klavírista a skladatel **Dave Brubeck** (*1920) albem *Time Out* (1959);
- klavírista a skladatel Kanadčan **Oscar Peterson** (1925–2007) alby *Night Train*, *Affinity* (obě z roku 1963) a *My Favourite Instrument* (1968).

Hudební hranice pak dále rozšiřovali

- klavírista a skladatel **Thelonious Monk** (1917–1982) svými singly *Round Midnight* (z roku 1947), *Brilliant Corners* (1957) a *The Man I Love* (1971);
- klavírista, baskytarista a vedoucí skupiny **Charlie Mingus** (1922–1979), spoluzakladatel cool jazzu (album *Tijuana Moods*, 1962);
- saxofonista a skladatel **John Coltrane** (1926–1967) v albech *Blue Train* (1958), *Giant Steps* (1960) a *A Love Supreme* (1964).

Rock-and-roll

Rock je nejširší a nejdynamičtější oblastí nonartificiální hudby s řadou stylových odstínů, jako je rock-and-roll, hard rock, soft rock, afro rock, classical rock, punk rock, jazz rock atp. Svůj specifický charakter a životnost čerpá z prvků spjatých s afroamerickým hudebním folklorem. Základy **jazz rocku** kladli v 60. a 70. letech klavírista **Herbie Hancock** (*1940) a trumpetista a skladatel **Miles Davis** (1926–1991), vedoucí skupiny a spoluzakladatel bopu (ve 40. letech), cool jazzu (v letech padesátých) a jazz rocku (60. léta) – alba *Kind of Blue* (z roku 1959) a *Bitches' Brew* (1970); v roce 1955 hrál s **Quintetem** M. Davise i **John Coltrane** (1926–1967). H. Hancock a M. Davis – ovlivnění rockovým zpěvákem a vynikajícím sólovým virtuosem na elektrickou kytaru **Jimi Hendrixem**¹¹ (1942–1970) – experimentovali s elektronickou hudbou.

Americký **průkopník rock-and-rollu**¹² **Bill Haley** (1925–1981) vytvořil s **Comets** v roce 1954 *Shake Rattle and Roll* a o rok později *Rock Around the Clock*; rok 1955 byl pak označen za oficiální zrození rock-and-rollu. V roce 1956 *Love Me Tender* a *Heartbreak Hotel* startuje kariéru zpěváka **Elvise Preslyho** (1935–1977), který hudbu založenou na rytmu a blues (R&B) představil bílému publiku. Od prvních z mnoha jeho hitů jeho popularita rostla a společně

¹¹ Jimi Hendrix je autorem písní *Hey Joe* (1966), *Purple Haze* a *Are You Experienced?* (obě z roku 1967).

¹² Rock and roll (angl., čti rokendrol), obvykle v podobě rock'n'roll (v doslovném překladu ko-lébání a válení) – přední rytmicky svérázný jazzový styl, který ovlivnil řadu současných skladatelů populární hudby.

s **Beatles** se stal jednou ze dvou veličin, které výrazně ovlivnily populární kulturu 20. století.

Mezi průkopníky nového žánru vynikli zpěvák a kytarista **Chuck Berry** (*1926), autor písní *Maybellene* (z roku 1955), *Roll Over Beethoven* (1956) a *No Particular Place to Go* (1964), klavírista a zpěvák stylu R&B **Fats Domino** (*1928) písněmi *The Fat Man* z roku 1949 a *Ain't That a Shame* (1955), **Gene Vincent** (1935–1971) a **Eddie Cochran** (1938–1960). Klavírista a zpěvák **Buddy Holly** (1936–1959), průkopník rock-and-rollu a autor písní (například s *Crickets Peggy Sue*, 1957) debutuje v televizi s písní *That'll Be the Day*. Spolu s **Crickets** spojili country a R&B, aby vytvořili svůj vlastní styl. V roce 1956 se píseň *I Walk the Line* zpěváka country **Johnnyho Cashe** (1932–2003), autora písní *Folsome Prison Blues* (z roku 1968) a *A Boy Named Sue* (1969), přemísťuje z country do tabulek pop-music.

V roce 1963 vystoupila na scénu britská rock-and-rollová kapela z Liverpoolu **The Beatles** (1960–1970), která podstatně změnila rockovou hudbu. Její členové určovali svými výroky a oblečením trend své doby, zatímco jejich vzrůstající zájem o společenské otázky ovlivnil společenské a kulturní převraty 60. let; hlásali revoluci nejen v hudbě, ale i ve společnosti.

Kapelu tvořili:

1. zpěvák a hráč na rytmickou a sólovou kytaru, foukací harmoniku a klávesy **John Lennon** (1940–1980), geniální skladatel, autor písní *Give Peace a Chance* (z roku 1969) a *Imagine* (1971);
2. zpěvák a hráč na basovou kytaru a klávesy (výjimečně i bicí) **Paul McCartney** (*1942), jemuž je připisováno autorství písní *Maybe I'm Amazed* z roku 1970, *Ram* (1971) a *Mull of Kintyre* (1977);
3. **George Harold Harrison** (1943–2001), zpěvák a hráč na sólovou kytaru, sitár a housle;
4. **Ringo Starr**, rozený jako *Richard Starkey* (*1940), zpěvák a hráč na bicí a perkuse, nejstarší člen skupiny se zkušenostmi z několika jiných skupin.

Přestože jejich počáteční hudební styl měl kořeny v rock-and-rollu padesátých let, kapela zkoušela mnoho různých jiných žánrů (až po psychedelický rock). Experimentovali s hudebními styly i nahrávací technikou a vytvořili velké množství písní. V roce 1960 začali hrát v hamburských barech *Indra* a *Kaiserkeller* (měli zde hrát 6 až 7 hodin za večer, sedm dní v týdnu!). V létě roku 1962 potřetí a naposledy odjíždějí do Hamburku, ale již v září se vracejí zpět do Británie. V říjnu 1962 vydávají u společnosti EMI první singl s názvem *Love Me Do* a píseň *P.S. I Love You*, druhý singl *Please Please Me / From Me To You* (z roku 1963) byl v té době už velkým hitem v celé Británii, kde se dostal na vrchol hitparády.

Z jejich dalších písní zvláště vynikly *A Hard Day's Night* (1964), *Help!* a *Rubber Soul* (obě z roku 1965), *The White Album* (1968) a *Abbey Road* (1969). První album, nazvané rovněž *Please Please Me* (1963), předznamenalo

začátek **beatlesmánie** ve Velké Británii. Beatles začínají koncertovat po celé Evropě a posléze po celém světě. V polovině 60. let stáli v čele invaze britské hudby do USA. V roce 1964 podnikli úspěšné turné po Spojených státech: vystoupili v The Ed Sullivan Show, světovou premiéru zde měl jejich první film *A Hard Day's Night* (česky Perný den), díky němuž byli bouřlivě přijati, a vydali i album s týmž názvem. Během let 1963 a 1964 odehráli přes 200 velkých koncertů. Díky jejich úspěchu se v Americe začaly prosazovat i další britské rockové skupiny vycházející jak z hudebního stylu Beatles, tak i absorbující jiné vlivy, jako např. **Rolling Stones**, **Gerry and The Pacemakers** nebo **Dave Clark Five**. *Beatles* ovlivnili tyto kapely především svým novátorským přístupem k technice nahrávání.

V roce 1965 opouštějí líbivé, ale laciné a bezduché texty o lásce a začínají ve studiu experimentovat se zvukovými efekty, s netradičním umístěním mikrofonu, s nahráváním ve dvou stopách a s různou rychlostí, s nahrávacími smyčkami a se zvuky nástrojů, které nebyly v rockové hudbě obvyklé. Např. v písni *Norwegian Wood (This Bird Has Flown)* použili sitar,¹³ v písni *Yesterday* připojili smyčcové kvarteto a v *A Day In The Life* spoluúčinkoval celý orchestr. Využívali také elektronické nástroje jako například mezotron, s jehož pomocí vytvořil **P. McCartney** flétny v úvodu písně *Strawberry Fields Forever*, a elektronické klávesy, které produkovaly neobvyklý zvuk podobný hoboji v písni *Baby You're A Rich Man*. Kariéra skupiny vyvrcholila v roce 1967 nejslavnějším albem Beatles – *Stg. Pepper's Lonely Hearts Club Band* – a dalším filmem *Magical Mystery Tour*. Rok 1969 je pro skupinu kritický a definitivně vede k jejímu rozpadu. **J. Lennon** se věnuje vlastním hudebním projektům – zakládá skupinu **Plastic Ono Band** – a protestuje proti válce ve Vietnamu. Dne 30. ledna 1969 členové skupiny spolu naposledy veřejně koncertují (na střeše svého nahrávacího studia) a vzniká jejich poslední film i LP *Let It Be*.

¹³ Sitar (irán.) – iránský a indický smyčcový a drnkací strunný nástroj.

Beatles patří mezi komerčně nejúspěšnější a kritiky nejuznávanější kapely v historii populární hudby, jejich hudba je dodnes hraná a oblíbená po celém světě. Když renomovaný hudební časopis *Rolling Stone* sestavil v roce 2003 žebříček nejlepších alb v dějinách populární hudby, umístili se v první desítku celkem čtyřikrát. V seznamu 100 největších umělců v historii se v roce 2004 ocitli na prvním místě. Jejich nahrávací společnost EMI odhadla, že do roku 1985 prodali po celém světě více než miliardu desek a kazet. Existuje mnoho teorií týkajících se názvu kapely a jeho nezvyklého pravopisu. Podle výroku **J. Lennona**, autora názvu, vznikl kombinací slova *beetles* (v angličtině brouci) a slova *beat*. Před ustálením svého názvu vystřídal skupina několik jmen: *Long John and the Beatles*, *The Silver Beetles* aj.

Na festivalu popu v roce 1967 jsou publiku představeni **Jimi Hendrix**, zpěvačka **Janis Joplinová** (1943–1970), autorka písní *Piece of My Heart* (1967) a *Pearl* (1971), a zpěvák **Otis Redding** (1941–1967), průkopník soulu s písněmi *Try a Little Tenderness* a *Dock of the Bay* (1977). V 70. letech vystoupili na scénu **Led Zeppelin**, **Pink Floyd**, **ELO**, ale i rocker britský zpěvák, autor písní a herec **David Bowie** (*1947) se svými alby *Hunky Dory* (1971), *The Rise and Fall of Ziggy Stardust* (1972), *Heroes* (1977) a *Let's Dance* (1983), nebo britská skupina **Roxy Music** s **Brianem Ferrym** (1945) a **Brianem Eno** (*1948) s alby *Roxy Music* (1972), *Siren* (1975) a *Avalon* (1982). Deska *Led Zeppelin II* se ocitla na nejvyšším žebříčku, a tím ovlivnila budoucnost heavy metalu a hard rocku.

Monumentálně přispěl hudebnímu vývoji folkový zpěvák **Bob Dylan**, vlastním jménem **Robert Zimmerman**, narozený v roce 1941 v USA ve městě Duluth u západního pobřeží Hořejšího jezera. Již ve svých dvaceti letech vystupuje v New Yorku jako zpěvák a písničkář s bělošskými a černošskými písněmi i s vlastními skladbami. Jimi odkryl bolavá místa společenského dění: upozorňoval na nerespektování občanských práv a rasové křivdy, mezigenerační rozpory obnažil ve skladbě *Časy, ty se mění* a před válečným běsněním varoval písní *Bude padat těžký déšť*. Protože vyjádřil pocity své generace, stal se jejím svědomím i symbolem a silně ovlivnil miliony posluchačů po celém světě. Zaujal je svým autentickým „syrovým“ projevem připomínajícím zpěv černošských bluesmanů. Jeho alba *The Freewheelin' Bob Dylan* a *The Times They Are A-Changin'* (1964) jsou ceněna jak po stránce hudební, tak i textové.

Bob Dylan (*1941) je jednou z nejvýznamnějších osobností protestujících písničkářů 60. let. Se svým syrovým hlasem a harmonikou se stal prostřednictvím politicky angažovaných poetických textů písní *Blonde on Blonde* (1966) a *Blood on the Tracks* (1975) mluvčím své generace. Když začal v roce 1965 používat elektrickou kytaru a byl zjeviště na Newportském folkovém festivalu vypískán (protože hrál „elektrickou“ hudbu), inspiroval folkrockový žánr počinaje **Byrds** nebo **Crosby, Stills, Nash and Young** až po keltské nápěvy *Fairport Convention*. Na scénu vstoupil v éře takových osobností, jako byly **Joan Baezová** a **Joni Mitchellová**.

Folková zpěvačka **Joan Baezová** (*1941) je autorkou písní *There but for Fortune* (1965) a *The Night They Drove Old Dixie Down* (1971). Po prvních vystoupeních v klubech v Chicagu zažila své velké úspěchy v roce 1959 na newportském Folk Festivalu a o rok později při vydání své LP desky s folkovou hudbou. Na jejích koncertech zpočátku převažovaly lidové písně, postupem doby začala v nich uplatňovat i své vlastní skladby. Jedno z prvních turné podnikla s **Petem Seegerem** (*1919).

Když se zpěvačka **Joni Mitchellová** (*1943) naučila hrát na ukulele a na kytaru, začala vystupovat ve studentských klubech s repertoárem, v němž převládaly tradiční lidové balady. Jako začínající autorka musela – jak bylo v tomto prostředí obvyklé – svěřit popularizaci svých písní již známým zpěvákům; její písně vynesla do širšího povědomí **Judy Marjorie Collinsová** (*1939). Protože Mitchellové písně *Willy* a *Popovídání* jsou křehké každodenní příběhy založené na jejích osobních zážitcích vnímaných citlivými očima, umožnily jí širěji rozvažovat nejen o svém životě, ale i o celospolečenském dění. Tento hlubší pohled na svět jí přinesl dlouhodobou přízeň posluchačů. Mezi nejznámější její písně patří *Big Yellow Taxi* (1970), *Blue* (1971) a *Night Ride Home* (1991).

Na přelomu 50. a 60. let se vynořila celá plejáda folkových písničkářů, kteří vycházeli z lidové písně a teprve později se věnovali i vlastní společensky výrazně orientované tvorbě. Patří k nim např. **Judy Marjorie Collinsonová** (*1939), **Jean Ritchie** (*1922) z Kentuckých hor a Indiánka **Buffy (Beverly) Sainte-Marie** (*1941), autorka jedné z nejúspěšnějších protiválečných písní *Universal Soldier* (Univerzální voják) z roku 1963.

Všestranně talentovaný a pracovitý **Frank Zappa** (1940–1993), zpěvák, kytarista, satirik a plodný skladatel, debutoval v roce 1966 se svou skupinou **Mothers** prvním rockovým dvojalbumem s titulem *Freak Out!* Mezi produkty jeho skupiny stojí v popředí alba *Lumpy Gravy* (z roku 1967) a *Joe's Garage* (1979) a singl *Valley Girl* (1982). Svoji hudební kariéru podporoval i prostřednictvím různorodých uměleckých projektů a unikátní ironizací nejen všednodenního světa, ale i světa antikultury. Neúnavná tvůrčí aktivita mu zajistila věrné publikum, ale největší popularitu získal svým netolerantním oponentským postojem k organizaci *Parents Music Resource Center* (PMRC), která prosazovala cenzuru hudebních textů. Na několika svých projektech usilovně pracoval až do konce svého života. Pod vlivem blues se ocitli i členové skupiny **Yardbirds** – rockoví kytaristé **Eric Clapton** (*1945), **Jimmy Page** (*1944) a **Jeff Beck** (*1944).

Hudební vývoj americké pop-music je v dalších letech žánrově obohacován širokou varietou nových hudebních proudů, povětšinou odnoží dřívějších historicky již zakotvených a sociálně respektovaných stylů. Její kompletní obraz tak dotváří řada více či méně originálních projevů, které se mnohdy prolínají a vzájemně obohacují své hudební výrazivo, jako jsou soulová hudba, techno, ambientní hudba, punk rock, hip-hop, grunge a další. Je příznakem mentality americké (nejen) společnosti 20. století, že některé z nich se těší zájmu poslu-

chačů jen krátkou dobu, přežívají jen jednu sezonu a mizí ze scény, kterou záhy okupují jiné hudební skupiny, které získávají své posluchače novými, prvořadně jinými, ale nejednou nepříliš originálními formami prezentace svých písní.

Literatura u autora